

Axborotlarni taqdim etishning zamonaviy vositalari. Taqdimot yaratuvchi dasturlarning zamonaviy imkoniyatlari. Axborotlarni taqdim etish uchun tayyorlash texnologiyalari. Reklama tayyorlash.

Reja.

1. Taqdimot yaratish vositalari.
2. Taqdimotni yaratish, sozlash.
3. O'quv jarayonida foydalanish samaradorligini oshirish.

Ma'lumki, axborot texnologiyasi ob'ekt, jarayon yoki hodisaning holati haqida yangi sifatli axborot olish uchun ma'lumotlar yig'ish, qayta ishlash va uzatish vositasi va uslublari jamlanmasidan foydalanadigan jarayondir. Yana shuningdek, axborot texnologiyalari deganda, ma'lum bir maqsadga erishish uchun amalga oshiriladigan jarayonlar zanjiridan iborat yaratuvchi faoliyat tushuniladi. Axborot texnologiyalari bugungi kunda hayotimizning hamma sohalarini qamrab olgan.

Zamonaviy axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga tadbiiq etilishi ta'limda yangicha o'quv materiallarini keng ko'lamda qo'llashga imkoniyat yaratib beradi. Maxsus ixtisoslashtirilgan auditoriyalar, chunonchi, kompyuter bilan ta'minlangan auditoriyalarda dars o'tish borgan sari ommalashib bormoqda. Ayniqsa, o'quv jarayoniga kompyuterning qo'llanishi barcha didaktik funksiyalarni muvaffaqiyatli bajaruvchi *videometod*ni qo'llash imkonini beradi. Quyida mazkur didaktik texnologiyani qo'llashdan kutiladigan *samaralarni* tavsiflaymiz:

- ✓ talabalarga o'rganayotgan mavzusi, hodisa, jarayon, faoliyat bo'yicha to'liq, ishonchli axborot berish;
  - ✓ o'quv jarayonida ko'rgazmalilik tamoyilining namoyon bo'lishi;
  - ✓ talabalarning xohish, talab, ehtiyojlari, qiziqishlarini qondirish;
  - ✓ talabada axborotni mustaqil qabul qilish va idrok etish ehtiyojining paydo bo'lishi, uni mustaqil va ijodiy fikrlashga majbur etishi;
  - ✓ o'qituvchini talabalarning bilimi hamda malakalarini sinash bilan bog'liq texnik ishlardan ozod qilish, samarali aloqa o'rnatish;
- talabaning o'zlashtirishi bo'yicha ob'ektiv hisobot hamda to'laqonli ma'lumot olish imkonining mavjudligi.

O'qitish jarayonida multimedia vositalaridan foydalanish o'qitish sifati va samarasini oshirishning eng qulay usullaridan biri hisoblanadi. Multimedia vositalari

yordamida olib borilgan audio- video muloqot o'quvchining darsga bo'lgan qiziqishini va bilim olishga bo'lgan havasini oshiradi. Multimedia vositalari(1-rasm) o'quvchiga yakka tartibda shug'ullanish imkonini beradi. O'quvchi o'qituvchining bevosita ishtirokisiz ham materialni mustaqil o'zlashtirishi mumkin bo'ladi.

Multimedia quyidagi an'anaviy axborot turlarini: matn, jadval, turli xil bezaklar hamda original axborot turlarini: nutq, musiqa, telekadrlar, videofilmlardan parchalar,

1-pacm

lavhalar, animasiya ko'rinishidagi axborotlarni o'z ichiga oladi.

Hozirgi amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, multimedia vositalari yordamida tinglovchilarni o'qitish an'anaviy ta'limdan bir necha barobar samarali bo'lmoqda.

Ta'lim sohasida multimedia vositalari yordamida tinglovchilarga bilim berish afzalliklari deb quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- ta'lim jarayonida berilayotgan materiallarni chuqurroq va mukammalroq o'zlashtirish imkoniyatining mavjudligi;
- ta'limning turli shakllaridan bir vaqtning o'zida foydalanish imkoniyatining mavjudligi;
- boshqa fan sohalari bilan yaqindan aloqa qilish ishtiyoqining paydo bo'lishi;
- dars jarayonida bilim olish vaqtining qisqarishi natijasida vaqtni tejash imkoniyatiga ega bo'linishi;
- olingan bilimlarni kishi xotirasida uzoq muddat saqlab qolish va uni amaliyotda qo'llash imkoniyati.

Multimedianing ajralib turuvchi *belgilari deb esa* quyidagilarni aloxida ajratib ko'rsatish mumkin:

❖ axborotning xilma-xil turlari: an'anaviy (matn, jadvallar, bezaklar), original (nutq, musiqa, videofilmlardan parchalar, telekadrlar, animasiya) turlarini bir dasturiy mahsulotda integrasiyalaydi.

❖ multimedia vositalaridan foydalanishda video va audio axborotlarni kompyuterda qayta ishlash va aks ettirish uchun markaziy prosessorning harakatchanligini, ma'lumotlarni uzatish shinasining o'tkazish qobiliyatini, tezkor va video-xotira hajmini, katta sig'imli tashqi xotirani, kompyuter kirish-chiqish kanallari bo'yicha almashuv tezligini taxminan ikki baravar oshirish talab etiladi.

❖ "Inson-kompyuter" interaktiv muloqotining yangi darajasi namoyon bo'ladi. Bunda muloqot jarayonida foydalanuvchi ancha keng va har tomonlama

axborotlarni oladiki, mazkur holat ta'lim, ishlash yoki dam olish sharoitlarini yaxshilashga imkon beradi.

Hozirgi kunda *rivojlangan mamlakatlarda* o'qitishning zamonaviy usullari ta'lim sohasi yo'nalishlari bo'yicha tadbiq qilinmoqda. Xatto har bir oila multimedia vositalarisiz hordiq chiqarmaydigan bo'lib qoldi. Sotilayotgan har bir kompyuterni mul'timedia vositalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Multimedia vositalari asosida bilim olishda 30%gacha vaqtni tejash imkoni bo'lib, olingan bilimlar esa xotirada uzoq muddat saqlanib qoladi. O'quv materiallari audio, video va grafika ko'rinishda mujassamlashgan holda berilsa, materiallarni xotirada saqlab qolish 75% ga ortishi mumkin.

O'z o'rnida, multimedia vositalaridan keng foydalanish yo'lida ayrim ob'ektiv *muammolar* ham mavjud bo'lib, eng asosiysi kerakli o'quv materiallarini, zarur ko'rsatmalarni kompyuter dasturlari tarzida ishlab chiqish hamda ishlab chiqilgan kompyuter dasturlari uchun multimedia elementlarini qo'llash vazifasiga mas'uliyat bilan yondashuvning mavjudligidir.

Quyida multimedia vositalari va ularning vazifalari tavsiflanadi.

Multimedia (ko'p muhitlilik) vositalari bu apparat va dasturlar to'plami bo'lib, u insonga o'zi uchun tabiiy bo'lgan turli-tuman muhitlarni: tovush, video, grafika, matnlar, animasiya va b. ishlatgan holda kompyuter bilan muloqot qilish imkonini beradi.

Multimedia — bu *kompyuter texnologiyasining* turli xil fizik ko'rinishga ega bo'lgan (matn, grafika, rasm, tovush, animasiya, video va boshq.) yoki turli xil tashuvchilarda mavjud bo'lgan (magnit va optik disklar, audio- va video-lentalar) axborotdan foydalanish bilan bog'liq sohasidir. Multimedia foydalanuvchiga fantastik dunyoni (virtual haqiqat) yaratishda juda ajoyib imkoniyatlarni yaratib beradi, bunda foydalanuvchi chekkadagi sust kuzatuvchi rolini bajarmasdan, balki u yerda avj olayotgan hodisalarda faol ishtirok yetadi; shu bilan birga muloqot foydalanuvchi uchun odatlangan tilda — birinchi navbatda tovushli va videoobrazlar tilida bo'lib o'tadi.

Multimedia vositalariga quyidagilar kiradi: ma'lumotlarni audio (nutqli), videokiritish va chiqarish qurilmalari; yuqori sifatli tovushli (sound) va video — (video) platalar; yuqori sifatli kuchaytirgichli, tovush kolonkali, katta videoekranli akustik va videoqabul qiladigan tizimlar skanerlar (ular kompyuterga bosma matnlarni va rasmlarni avtomatik kiritish imkonini beradi), yuqori sifatli printerlar va plotterlar (2-rasm).

2-rasm.

Multimedia vositalariga yuqori ishonch bilan ko'pincha tovushli va videoma'lumotlarni yozish uchun ishlatiladigan optik va raqamli videodisklardagi katta sig'imli tashqi eslab qolish qurilmalarini ham kiritish mumkin (3-rasm).

Ixcham (kompakt) disklarning (CD) sig'imi (650 Mbayt va undan yuqori), yuqori ishonchliligi va ko'pga chidamliligini hisobga olinsa, ma'lumotlarni saqlash narxi foydalanuvchi uchun magnit disklarga qaraganda beqiyos pastdir. Ixcham disklarda xorijda keng qo'lamdagi qiymatlar bazasi, butun boshli kutubxonalar tashkil etilmoqda; SD dan suratlar, ma'lumotnomalar, ensiklopediyalar, umumiy ta'lim va maxsus fanlar bo'yicha ta'lim beruvchi va rivojlantiradigan dasturlarni taqdim yetishda foydalanilmoqda.

3-rasm.

SDlar, masalan, chet tillar, yo'l harakati qoidalari, buxgalteriya hisoboti, umumiy qonunchilik va xususan, soliq qonunchiligini o'rganishda keng ishlatilmoqda. Bularning hammasi matnlar va rasmlar, nutqli ma'lumotlar va multiplikasiyalar, musiqalar va videolar bilan ilova qilinmoqda. Sof maishiy jihatdan CDni audio va videoyozuvlarni saqlash uchun ishlatish mumkin. SHunday qilib, SD-ROM (va yana raqamli DVD videodisklari) funksional vazifalari bo'yicha ham, ixcham disklarga yozilgan ma'lumotlarni eshitib ko'rish muhiti bo'yicha ham turli-tuman katta hajmdagi ma'lumotlarga murojaat qilish uchun katta yo'l ochib beradi.

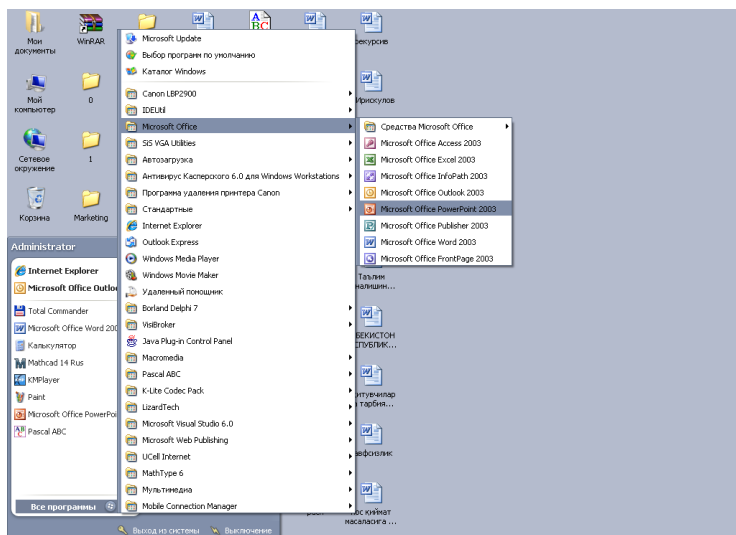
Taqdimotlarni yaratish va namoyish etish texnologiyalari

Ma'lumki, elektron o'quv resurs - kompyuterli o'quv uslubini qo'llash va fanga oid o'quv materiallarini har tomonlama samarali o'zlashtirishga asoslangan uslubiy ta'minot bo'lib, talabalarning mustaqil bilim olishlari, hamda masofali o'qitishni amalga oshirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Hozirgi kunda elektron o'quv adabiyotlari turli usul va ko'rinishlarda yaratilmoqda. Biroq u ma'lum bir standart talablarga javob berishi lozim. Elektron o'quv materiallarining bahosi unda berilayotgan ma'lumotlarning naqadar mazmunli ekanligiga bog'liq. Elektron o'quv adabiyotlarini yaratishda qanday

texnologiyalardan foydalanish va ularni qanchalik mahorat bilan taqdim etilganligi dasturchining intellektual qobiliyatiga hamda tasavvur doirasiga bog'liq.

Bugungi kunda o'quv jarayonida elektron o'quv materiallarini namoyish etishda videoproektordan keng foydalanilmoqda. Undan foydalanish uchun odatda monitor qurilmalari va avvaldan tayyorlangan o'quv materialining taqdimoti bo'lishi kerak. Namoyish etiladigan materiallarni kompyuterning turli xil dasturiy ta'minotlari: Word, Excel, Power Point, Corel Draw va boshqalar yordamida tayyorlash yoki professional darajada yaratilgan tayyor elektron darsliklardan foydalanish mumkin. O'quv materialini kamchiliklarini tezda tuzatish, zarur o'zgartirishlar kiritish, takomillashtirib borish imkonining borligi, materialni kompyuter yordamida turli ko'rinishda tayyorlash mumkinligi, rangli tasvirlardan foydalanish, ularni "jonlantirish" va harakatlantirish imkoniyatining mavjudligi elektron taqdimotning afzalliklaridan biridir.

Sahifalarni taqdimot ko'rinishida yaratishda amaliy dasturiy ta'minotlar guruhiga kiruvchi Power Point dasturi alohida imkoniyatlar taqdim etadi. PowerPoint dasturi MICROSOFT firmasining WINDOWS qobig'i ostida yaratilgan bo'lib, ushbu dastur bugungi kunda prezentasiyalar (taqdimot qilish, ya'ni tanishtirish) bilan ishlash uchun eng qulay bo'lgan dasturiy vositalardan biridir. Bu dastur orqali barcha ko'rgazmali qurollarni yaratish va ba'zi joylarda esa uni ma'lumotlar bazasi sifatida ham qo'llash mumkin. Ayrim hollarda bu dasturdan multimedia vositalarini boshqarish va ularni qo'llab, namoyish etuvchi qurilmalarga yuborish vazifalari ham bajariladi.

7-расм

PowerPoint dasturi yordamida prezentasiyalar yaratish

Microsoft Power Point -

universal, imkoniyatlari keng bo'lgan, ko'rgazmali grafika amaliy dasturlari sirasiga kiradi va matnlar, rasmlar, sxemalar, grafiklar, animasiya effektlari, ovoz, videokliplardan iborat bo'lgan slaydlar hosil qilish imkonini beradi. Slaydlar ketma-ketligidan hosil bo'lgan prezentasiyani kompyuter ekranida, videomonitor va katta ekranlarda namoyish qilish mumkin.

Power Point dasturini ishga tushirish uchun **Push/ Programma`/Microsoft Power Point** buyruqlar ketma-ketligini tanlash lozim (7-rasm). Natijada dastur o'z ishini boshlaydi. 8-rasmda dasturning asosiy ishchi maydoni joylashgan bo'lib, barcha asosiy amallar shu oynada amalga oshiriladi.

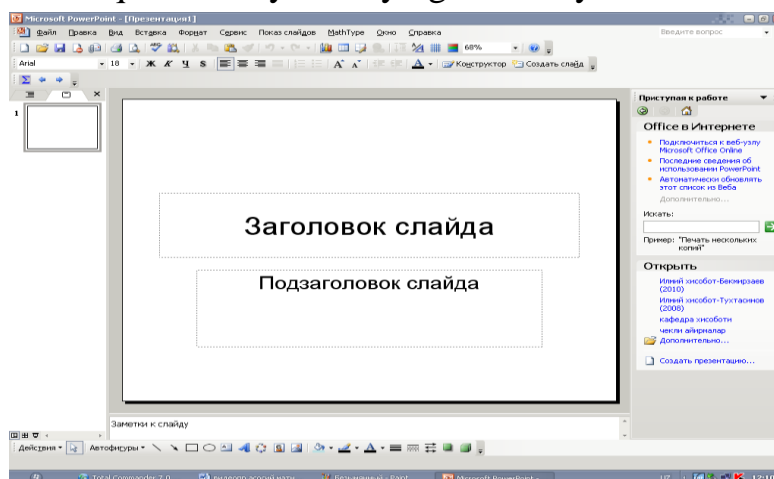

Taqdimotni quyidagi usullarda yaratish mumkin.

1. *Iz shablona oformleniya* — shablonlar orqali.

2. *Iz mastera avtosoderjaniya* — yordamchi oynani chaqirib, u orqali ma`lumotlarni kiritish.

Dasturdagi asosiy tushunchalar bu — **slayd** va **prezentasiya** tushunchalaridir. **Slayd** — ma`lum bir o'lchamga ega bo'lgan muloqot varaqlari hisoblanadi. Unda biror maqsad bilan yaratilayotgan namoyish elementlari joylanadi.

8-рasm.

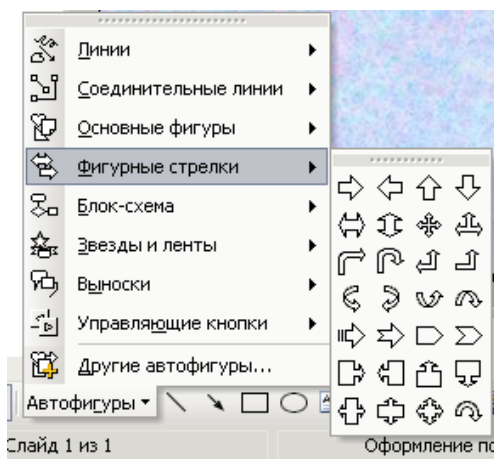
Slaydlar ketma-ketligidan iborat tayyor ko'rgazmani kompyuter ekranida, videomonitorida, katta ekranda namoyish qilish mumkin. Ko'rgazmani tashkil qilish — slaydlar ketma-ketligini loyihalash va jihozlash demakdir.

Prezentasiya (taqdimot) — yaratilayotgan slaydlar turkumi va uni namoyish etish uchun beriladigan fayl nomi.

Power Point muharririning yuqori menyusi to'qqizta bo'limdan iborat. Ularning qisqacha tavsifi quyidagicha:

Fayl bo'limi yordamida fayllarni yaratish, diskdan o'qish, yozib qo'yish, boshqa nom bilan yozish, taqdimotni chop qilish, chop etilishidan oldin prezentasiyani ko'zdan kechirish, dasturdan chiqib ketish mumkin.

Pravka bo'limi slaydlar ustida bajarilgan amallarni bekor qilish va aksincha takrorlash, slaydni olib tashlash, slaydlarning ajratilgan qismini xotiraga olish va nushasini qo'yish, o'chirish, belgi yoki so'zlarni qidirish, boshqasiga almashtirish kabi amallarni bajaradi.

9-рас

10-расм

Vid bo'limi yordamida slaydni ekranda tasvirlash rejimlarini o'rnatish; asboblarni panellarni o'rnatish, slaydning ekrandagi ko'rinishini o'zgartirish mumkin.

Vstavka bo'limida kadrni, rasmni, obektni qo'yish, tasvirdagi ustki yozuvlar qo'yish, simvollar, eslatma, sana va vaqtni qo'yish, gipermurojaat qilish, yangi slayd hosil qilish, slaydlarni nomerlash amallarini bajarish mumkin.

Format bo'limi shriftni tanlash, abzas o'lchamlarini o'rnatish, rasm, kadr, grafik va ob'ektni formatlash, tayyor shablonlarni slaydlarga va unga har xil ranglarni o'rnatish amallarini bajarish imkonini beradi.

Servis bo'limi imlo xatoni tekshirish, so'zlarni bo'g'inlab ko'chirish, sinonimlarni qidirish, tekshirish tilini ko'rsatish, slayd haqida ma'lumot berish, matn tashkil etish, Power Point parametrlarini

sozlash kabi amallarni bajarish uchun mo'ljallangan.

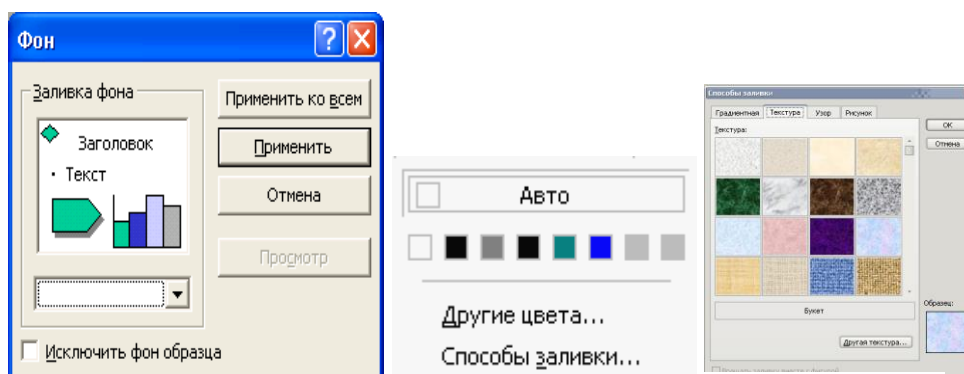
Pokaz slaydov bo'limi prezentasiyani namoyish qilish uchun, prezentasiyani sozlash, prezentasiya vaqtini sozlash, harakat boshlanishini o'rnatish, animasiya effektlarini berish, slaydlar almashuvini o'rnatish, slaydni yashirish kabi amallarni bajarishni tashkil etadi.

Okno bo'limi yangi darchani ochish, ekranda barcha darchalarni tartiblash imkoniyatlariga ega.

Spravka bo'limi Microsoft Power Point dasturi haqida ma'lumot olish, yordamchini ko'rsatish yoki olib tashlash kabi amallarni bajarish uchun mo'ljallangan.

YAngi prezentasiya yaratish kerak bo'lsa, «Fayl» menyusidagi «Sozdat» bo'limi tanlanadi. «Sozdat prezentasiya» panelida «Novaya prezentasiya» punkti aktivlashtiriladi. Birinchi marta ishlaganda «Master avtosoderjaniya» bo'limini tanlash

bir

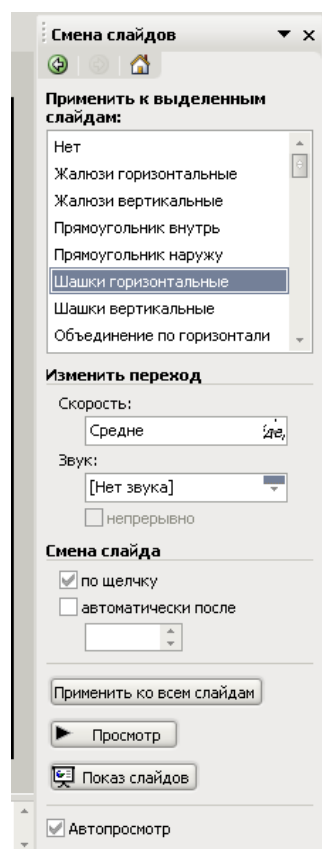

11-расм

maqsadga muvofiq.

CHunki bu bo'limda prezentasiya yaratishda har qadam kompyuter yordamida amalga

oshiriladi. «Novaya prezentasiya» bo'limi tanlangan bo'lsa, navbatdagi «Sozdanie slayda» so'rov panelida biror bir maket turi tanlanadi. Agar biror bir xatolik, muammo yoki tushunmovchilik ro'y bersa, «F1» tugmasini bosish bilan PowerPoint dasturidan yordam va zarur tavsiyalarni olish mumkin.

12-расм

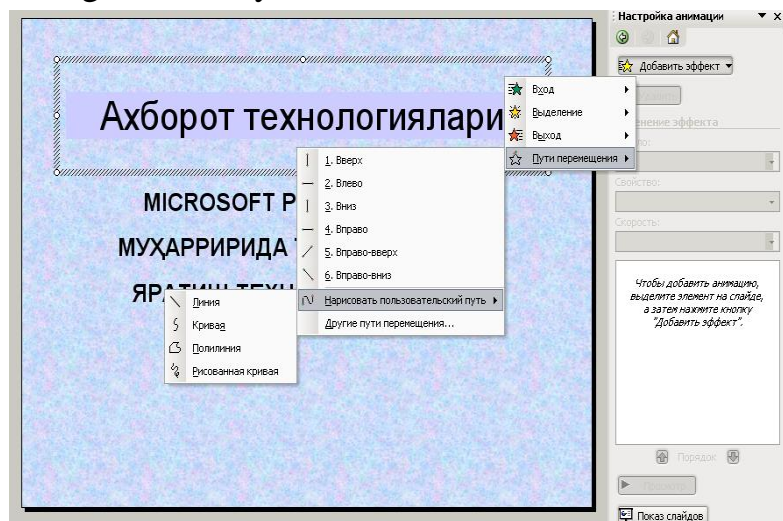
Power Point dasturida tayyorlangan har bir prezentasiyaga matn, jadval, turli xil shakllar (avtofigura)(9-rasm), diagramma, tovush, videotasvir qo'yish mumkin. Turli xil shakldagi matnlarni hosil qilish uchun esa WordArt dasturi imkoniyatidan foydalaniladi (10-rasm).

Slaydning fonini o'zgartirish, unga boshqa bir fonni o'rnatish uchun dastlab «Format» menyusidan «Fon...» satri tanlanadi. Hosil bo'lgan «Fon» muloqotli oynasi slaydga qo'yiladigan fonning rangini, turini, ranglar yo'nalishini tanlash imkonini beradi (11-rasm). Buning uchun «Drugie sveta» va «Sposobo` zalivki» bo'limlaridan foydalaniladi. «Drugie sveta» satri yordamida yangi rang tanlansa, «Sposobo` zalivki» satri yordamida esa ranglar aralashmasi, tekstura, uzor va rasmlarni slaydga fon qilib joylash mumkin.

Maxsus effektlarni o'rnatish deganda namoyishlarni bir slayddan boshqa slaydga o'tish tezliklari, o'tishda qo'llaniladigan effektlar, slaydning ekranda paydo bo'lish effektlari, tushuniladi. Bu funksiyalarni bajarish Power Point dasturining yuqori menyusidagi «Pokaz slaydov» bo'limidan «Nastroyka animasii...» buyruqlari orqali amalga oshiriladi. Natijada 12-rasmdagi

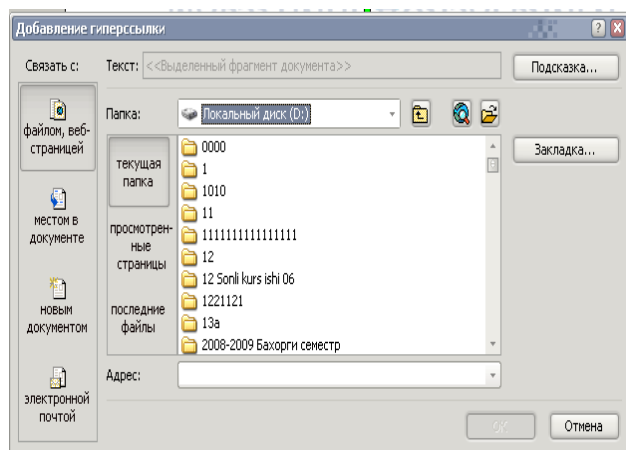

muloqotli oyna hosil bo'ladi. Bu oynada ish yuritish, ya'ni bir slayddan boshqa slaydga o'tish ikki xil usulda olib boriladi: *sichqoncha tugmasini bosish* orqali almashtirishni amalga oshirish yoki *avtomatik ravishda* almashtirishni bajarish. Animasion effektlarni

13-расм

effektlarini qo'llash uchun gorizontaal menyudagi "Pokaz slaydov" bo'limidan "Effekto` animasii" yoki "Nastroyka animasii" bo'limlari tanlanadi. Kerakli effekt turini tanlashda ajratilgan ob`ektni ekranga chiqarish uchun Dobavit effekt/ Vxod/ amali, aksincha esa Dobavit effekt/ Vo`xod/ amallar ketma-ketligi (13-rasm) bajariladi.

14-расм

o'rnatishda ham aynan shu bo'limdan foydalaniladi.

Animasiya – bu ob'ektlar, kameralar, yorug'lik manbalarining o'zaro joyini almashtirish yoki ular parametrlarining vaqt bo'yicha o'zgarishiga ega bo'lgan vazifa yoki topshiriqdir. Animasion grafika o'zida rang, tasvir va illyustrativ grafika bilan ishlay olish imkonini beradi. Animasiya

Ob'ektlarga giperishoratlarni qo'yish uchun kerakli ob'ektni oldin tanlab olish, so'ngra Vstavka/ Gipersso`lka bo'limlarini tanlash va hosil bo'lgan muloqotli oynadan (14-rasm) bog'lanishi kerak bo'lgan sahifa qismi yoki fayl joylashgan yo'l ko'rsatiladi. Slayd namoyishini ko'rish uchun F5 buyrug'idan, joriy slaydni namoyish etish uchun esa Shift+F5 buyrug'idan foydalanamiz.